

BOLALARNING PSIXIK RIVOJLANISHIDA KORREKTSIYA VA KOMPENSATSIYA O'RNI

Andijon Davlat pedagogika instituti . oqituvchisi PHD.

Muhammadaziz Jo'raxo'jayev Xalilxo'jayevich

Ortiqboyeva Begoyim

Andijon Davlat pedagogika instituti talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarning psixik rivojlanish jarayonida korrektsiya va kompensatsiya metodlarining ahamiyati tahlil qilingan. Bolalar rivojlanishida yuzaga keladigan buzilishlarni bartaraf etishda tuzatish (korrektsiya) choralari va ularning yo'qolgan funksiyalarini qoplash (kompensatsiya) jarayonining pedagogik va psixologik muhim jihatlari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot bolalarning individual ehtiyojlariga mos keluvchi yondashuvlarni ishlab chiqish va ulardan samarali foydalanish usullarini taklif etadi. Maqola ta'lim, psixologiya va rehabilitatsiya sohalarida faoliyat yurituvchilar uchun mo'ljallangan.

Kalit sozlar ;rivojlanishi, psixik rivojlanish, korrektsiya, kompensatsiya, tuzatish yondashuvlari, rehabilitatsiya, pedagogik qo'llab-quvvatlash.

Annotation: This article analyzes the significance of correction and compensation methods in the psychological development of children. It examines the pedagogical and psychological aspects of addressing developmental disorders in children through corrective measures and the process of compensating for lost functions. The study proposes strategies for developing and effectively applying approaches tailored to the individual needs of children. The article is intended for professionals working in education, psychology, and rehabilitation.

Keywords: Child development, psychological development, correction, compensation, corrective approaches, rehabilitation, pedagogical support.

Kirish

Bolalarning psixik rivojlanishi – bu kompleks va ko‘p qirralik jarayon bo‘lib, ular intellektual, emosional va ijtimoiy qobiliyatlarini shakllantiradi. Ba’zi bolalar turli omillar sababli rivojlanish kechikishlari yoki buzilishlarga uchrashi mumkin. Shuning uchun, psixik rivojlanishdagi buzilishlarni bartaraf etish uchun korreksiya va kompensatsiya kabi turli metodlar va yondashuvlar zarur. Korreksiya rivojlanishdagi kamchiliklarni tuzatish, kompensatsiya esa yo‘qolgan qobiliyatlarni qoplashni anglatadi. Ushbu maqolada korreksiya va kompensatsiya metodlarining bolalar psixik rivojlanishidagi o‘rni va ahamiyati ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bu yondashuvlarning samarali qo‘llanilishi bolalarning individual ehtiyojlariga mos ravishda yordam ko‘rsatish va ularni jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiya qilish imkonini beradi.

Asosiy qism

Bolalar psixik rivojlanishidagi buzilishlar turli omillar, jumladan genetik faktorlar, atrof-muhit va ijtimoiy sharoitlar ta’siri tufayli yuzaga kelishi mumkin. Ushbu buzilishlar bolalarning kognitiv, emosional va ijtimoiy rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shuning uchun, psixik rivojlanishdagi kechikishlarni bartaraf etish uchun korreksiya va kompensatsiya kabi metodlardan foydalanish zarur. Bu usullar bir-birini to‘ldirib, birgalikda bolalarning rivojlanishini ijobiy tomonga o‘zgartiradi. 1. Korreksiya usullari

Korreksiya — bu rivojlanishdagi muammolarni bartaraf etishga qaratilgan yondashuv bo‘lib, uning asosiy maqsadi bolalarning kamchiliklarini tuzatish va ularga zarur ko‘nikmalarni rivojlantirishdir. Korrektiv ta’lim, psixologik maslahatlar va maxsus mashg‘ulotlar yordamida bolalarning rivojlanishdagi qiyinchiliklari yengiladi. Misol uchun, o‘qish, yozish yoki nutqdagi kechikishlar uchun maxsus mashg‘ulotlar o‘tkazilishi, shuningdek, ijtimoiy moslashuvni yaxshilash uchun o‘yinlar va interaktiv faoliyatlar qo‘llaniladi. Korreksiya usullarining samarali bo‘lishi uchun bolaning individual ehtiyojlari inobatga olinishi kerak.

. Kompensatsiya usullari

Kompensatsiya — bu rivojlanishda yo‘qolgan yoki buzilgan funksiyalarni boshqa qobiliyatlar yordamida qoplashni maqsad qilgan jarayon. Ba’zi bolalar psixik rivojlanishdagi kechikishlar yoki muammolar tufayli ba’zi qobiliyatlarni to‘liq shakllantira olmaydilar. Bunday hollarda, kompensatsiya usullari yordamida bolalar o‘zlarining zaif tomonlarini boshqa ko‘nikmalar bilan to‘ldiradilar. Misol uchun, vizual yoki motor funksiyalaridagi kamchiliklarni ko‘rish yoki eshitish qobiliyatlari orqali qoplash, yoki ijtimoiy moslashuvdagi muammolarni o‘yin va muloqot orqali bartaraf etish mumkin. Kompensatsiya jarayoni bolalarga o‘z imkoniyatlarini maksimal darajada ochishga yordam beradi.

3. Pedagogik va psixologik qo‘llab-quvvatlasBolalarning psixik rivojlanishiga yordam berishda pedagogik va psixologik qo‘llab-quvvatlash juda muhimdir. Pedagoglar va psixologlar bolalarning individual ehtiyojlariga qarab yordam ko‘rsatib, ularni rivojlanishdagi qiyinchiliklardan xoli qilishga harakat qiladilar. Psixologik maslahatlar, individual yoki guruh terapiyasi, o‘yinlar va boshqa faoliyatlar bolalarning ijtimoiy va hissiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, ota-onalar va o‘qituvchilar uchun maxsus treninglar tashkil etish bolalarning muvaffaqiyatli rivojlanishiga ko‘maklashadi.

4. Korreksiya va kompensatsiya metodlarining birgalikda qo‘llanilishi

Korreksiya va kompensatsiya usullarining birgalikda qo‘llanilishi bolalar rivojlanishiga sezilarli ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Bu usullar bir-birini to‘ldirib, bolalar uchun zarur bo‘lgan rivojlanish va o‘rganish imkoniyatlarini yaratadi. Avval rivojlanishdagi nuqsonlarni bartaraf etish, so‘ngra kompensatsiya metodlari orqali ularning zaif tomonlarini to‘ldirish bolalarning imkoniyatlarini maksimal darajada oshirishga imkon yaratadi. Ushbu ikki metodning birgalikda qo‘llanilishi bolalarni jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini ta’minlashga yordam beradi. Bolalarning psixik rivojlanishida korreksiya va kompensatsiyaning o‘rni

Bolalarning psixik rivojlanishi, ularning umumiy salomatligi va ta’limida muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayonda korreksiya va kompensatsiya

tushunchalari bolalarning rivojlanishidagi og'ishlarni bartaraf etish va qiyinchiliklarni yengish maqsadida ishlatiladigan uslublarni anglatadi. Mazkur maqolada korrektsiya va kompensatsiyaning bolalarning psixik rivojlanishidagi o'rnini tahlil qilinadi.

. Korrektsiya (to'g'rilash) jarayoni: Korrektsiya — bu bolalar psixikasi yoki jismoniy rivojlanishidagi og'ishlarni aniqlash va ularga qarshi turicpφ uchun amalga oshiriladigan muolajalar to'plamidir. Masalar

Emotsional va ijtimoiy rivojlanish: Agar bola tajovuzkorlik yoki ortiqcha xavotirlar bilan kurashayotgan bo'lsa, psixoterapevtik uslublarni orqali uning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish zarur bo'ladi.

Jismoniy rivojlanish: Agar bola jismoniy nuqsonlarga ega bo'lsa, fizioterapiya va jismoniy mashqlar orqali uning harakat salohiyatini yaxshilash mumkin.. Kompensatsiya (to'ldirish) jarayoni

Kompensatsiya, psixologiyada boladagi mavjud cheklovlarni boshqa salohiyatlar yordamida qoplashni anglatadi. Masalan, ko'zi ko'rmagan bola o'zining boshqa sezgi organlarini (eshitish yoki harakat sezgisi) rivojlantirishi mumkin. Kompensatsiya jarayoni quyidagilardan iborat bo'ladi:

Emotsional kompensatsiya: Bola o'zining psixologik qobiliyatlarini rivojlantirishi va o'zining ichki salohiyatlarini yaxshilashi mumkin, shuningdek, ijtimoiy muhitda faolroq bo'lishga o'rganadi. Masalan, jismoniy zaifliklardan azob chekayotgan bola o'zining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishi mumkin.

Kognitiv kompensatsiya: Agar bola intellektual cheklovlarga ega bo'lsa, u boshqa sohalarda o'z bilimini kengaytirishi va yangi ko'nikmalarni o'rganishi mumkin. Masalan, ko'zi ko'rmagan bola eshitish va sezgi qobiliyatlarini kuchaytirish orqali bilimlarini kengaytirad Korrektsiya va kompensatsiyaning ahamiyati Korrektsiya va kompensatsiya jarayonlari bir-birini to'ldiradi. Korrektsiya bolalarning rivojlanishidagi qiyinchiliklarni to'g'rilashga yordam beradi, kompensatsiya esa ularga mavjud cheklovlarni bartaraf etishda yordam beradi. Bu jarayonlar bolaning umumiy rivojlanishiga, o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishga va ijtimoiy muhitga moslashishga katta yordam beradi.

Xulosa

Korreksiya va kompensatsiya metodlari bolalar psixik rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Ularning to‘g‘ri va samarali qo‘llanilishi bolalarning individual ehtiyojlariga mos ravishda rivojlanish jarayonini yaxshilaydi. Pedagogik va psixologik yondashuvlar, shuningdek, bu metodlarning integratsiyasi bolalar rivojlanishidagi kamchiliklarni tuzatishga va ularni jamiyatda muvaffaqiyatli hayot kechirishga yordam beradi.

Korreksiya va kompensatsiya usullari bolalar psixik rivojlanishida katta ahamiyatga ega. Ushbu metodlarning to‘g‘ri qo‘llanilishi bolalarning rivojlanish jarayonini yaxshilashga, ularning individual ehtiyojlariga mos yordam berishga imkon yaratadi. Korreksiya usullari rivojlanishdagi kamchiliklarni tuzatishga qaratilgan bo‘lsa, kompensatsiya usullari bolalarning yo‘qolgan yoki cheklangan funksiyalarini boshqa qobiliyatlar bilan qoplashga yordam beradi. Bu ikki metodning samarali qo‘llanilishi bolalarning ijtimoiy va hissiy ko‘nikmalarini yaxshilashga va ularning jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini ta‘minlashga yordam beradi. Pedagogik va psixologik qo‘llab-quvvatlash, shuningdek, o‘qituvchilar va ota-onalar uchun maxsus treninglar metodlarning samarali qo‘llanilishini ta‘minlashda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Smith, A., & Jones, B. (2021). *Autism and Early Education: A Comprehensive Study*. New York: Academic Press.
2. O‘zbekiston Respublikasi maxsus ta‘lim tizimi to‘g‘risidagi normativ-huquqiy hujjatlar.
3. National Autistic Society. (2020). *Strategies for Autism Inclusion*. London.
4. Qodirova, S. (2019). "Autizmli bolalar bilan ishlashda innovatsion yondashuvlar". *Ta‘lim va Psixologiya Jurnal*.
5. World Health Organization (2021). *Guidelines on Autism Spectrum Disorders*. Geneva.